

Олександра Янкович, кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри педагогічної майстерності та освітніх технологій
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ (1957 – 2007 рр.)

У статті висвітлюються технології виховання майбутнього вчителя відповідно до періодизації розвитку освітніх технологій. Значна увага приділена технологіям виховання духовної культури молодого покоління, які сприяють засвоєнню, реалізації і створенню нових цінностей. Показано значення діагностики для формування цінностей сучасної особистості.

Постановка проблеми. В останнє десятиріччя минулого та у прийдешньому тисячолітті серед науковців неабиякий інтерес викликають освітні технології. Проте у вищій школі імпульс для розвитку дістали в основному технології навчання. На думку фахівців, орієнтовно у 30 – 40-і роки ХХ століття темпи нарощування інформаційно-комунікаційних технологій значно випередили темпи розвитку технологій виховання. Можливо, в цьому приховується одна із причин низького рівня духовної культури сучасної молоді, домінування у значної частини молодих людей матеріальних цінностей над духовними.

Проблема формування цінностей особистості спонукає звернутись до історичного розвитку технологій виховання, передусім вищої педагогічної школи. Саме на освітні установи та вчителів зазвичай науковці покладають відповідальність за результати, а також за прорахунки у вихованні. Ретроспективний аналіз виховних технологій дає можливість спрямувати виховний процес у правильне русло, виховувати особистість із гармонією ціннісних орієнтацій.

Аналіз досліджень і публікацій. Освітні технології (їх складовими є виховні) досліджували як зарубіжні автори, зокрема Б. Блум, Д. Брунер, М. Кларк, Ю. Бабанський, В. Безпалько, В. Гузєєв, М. Кларин, Г. Селевко та інші, так і українські, серед яких – І. Зязюн, І. Підласий, В. Євдокимов, О. Пехота, А. Нісімчук, В. Онищук, О. Падалка, І. Прокопенко, О. Савченко, Г. Сазоненко, І. Смолюк, С. Сисоєва та інші. У результаті досліджень освітніх технологій встановлена періодизація їх розвитку, яка знайшла відображення у публікаціях О. Глузмана, А. Нісімчука, О. Падалки, О. Пехоти, І. Смолюка та інших вчених. Проте при виділенні періодів функціонування технологічного підходу бралися до уваги основні чинники навчання, зокрема

запровадження інформаційно-комунікаційних засобів. Щодо технологій виховання, то доводиться погоджуватись із думкою багатьох вчених про безнадійне відставання виховання людини від стрімкого розвитку навчання та сучасних інформаційних технологій [2].

Для прикладу візьмімо періодизацію педагогічних технологій, запропоновану І. Смолюком. Обґрунтовуючи еволюцію поняття “педагогічна технологія”, він спирається на такі чинники: поява у ВНЗ і школах різноманітних технічних засобів одержання інформації, запровадження програмованого навчання, теорії телекомунікацій, педагогічної кваліметрії тощо. Процеси виховання, формування духовної культури до уваги не беруться. Проте науковці погоджуються, що педагогічні технології – це не лише технології навчання, але й виховання та управління (Г. Селевко, Т. Назарова, Л. Буркова та ін.). Саме від розвитку технологій виховання у педагогічних закладах освіти залежить формування цінностей молодого покоління, які не замінить високий рівень знань. Проблема цінностей, яка розглядається крізь призму духовної культури особистості, ціннісних орієнтацій педагога та діагностики цінностей знайшла відображення у публікаціях С. Ансімова, І. Беха, М. Боритка, Л. Ведернікової, О. Вишневецького, Г. Селевко та багатьох інших вчених.

Проте цілісного дослідження історії технологій виховання у вищих педагогічних закладах освіти України, де б відображалась проблема вибору цінностей, не виявлено.

Таким чином, **актуальність статті** зумовлена занепадом духовної культури сучасного суспільства, частим домінуванням матеріальних цінностей над духовними, недостатнім розвитком технологій виховання, які сприяють формуванню таких цінностей.

ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ (1957 – 2007 рр.)

Мета статті: провести ретроспективний аналіз розвитку технологій виховання у вищих педагогічних закладах освіти. Виявити можливості використання досвіду для формування цінностей майбутнього вчителя.

Для реалізації мети використано такі **методи педагогічного дослідження:** хронологічний, діахронний (метод періодизації), ретроспективний, статистичний, системно-структурний аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування й класифікація.

Необхідно зазначити, що освіті (в тому числі педагогічній) технології вищих педагогічних закладів освіти аналогічні в більшості випадків до технологій загальноосвітньої школи. Безперечно, що вчитель так навчає і виховує школярів, як він сам навчався та виховувався у вищому навчальному закладі.

Основною технологією виховання у 50–80-х рр. ХХ ст. (на цей період припадає два етапи розвитку освітніх технологій) була технологія комуністичного виховання радянського періоду. Отже, з 1957 р. (з часу запровадження освітніх технологій у педагогічну науку України) до 1969 р.; та з 1970 до 1985 р. у виховному процесі як освітніх закладів, так і суспільства з метатеchnологією комуністичного виховання не конкурувала жодна інша. Ґрунтовно описана Г. Селевком, вона має значно більше недоліків, ніж надбань. Технологія передбачала виховання борця за комуністичні ідеали; войовничого атеїста з матеріалістичним світоглядом; переконаного інтернаціоналіста, який любив би більше братній російський народ, ніж рідний; слухняного виконавця постанов правлячої партії; колективіста, байдужого до себе та свого матеріального добробуту, здатного підпорядкувати особисті практичні інтереси колективним. Така технологія не тільки не могла сформувати абсолютні, вічні цінності – чесність, щирість, навпаки, вона сприяла брехливості (слова розходились зі справами), для виховання використовувались надумані ідеали.

Незважаючи на суттєві недоліки, не можна недооцінювати позитивні сторони технології. Вона плекала через вплив комсомолу (заідеологізована організація, яка мала поряд із прорахунками також здобутки) такі вічні цінності, як доброта, краса, милосердя, співчуття, благородство; громадянські цінності – самовідповідальність людини, пошана до праці як до головного джерела суспільного добробуту; цінності сімейного життя – подружня вірність, піклування про дітей, здоровий спосіб життя, гостинність, багатодітність тощо; цінності особистого життя – воля, мудрість, розум, здоровий глузд, мужність,

героїзм, оптимізм, життєрадісність, ощадливість та інші; валео-екологічні цінності – прихильність до спорту і фізичної праці, увага до умов безпеки праці, любов і дбайливе ставлення до всього живого на Землі, участь у природоохоронній діяльності, прихильність до руху зелених.

Варто поставити запитання, чому технологія, побудована на брехні, все ж досягала мети? Очевидно, через те, що вона мала ідеологічного натхненника та помічників, якими стали правляча партія, органи державної влади.

Таким чином, можна зробити висновок, що шкільні технології та технології виховання вищої школи лише тоді дадуть максимальний ефект, якщо будуть збігатися із суспільними технологіями в межах країни.

У 1985 році у колишньому Радянському Союзі почалась перебудова, в ході якої були правдиво розкриті ідеали, на яких трималося виховання радянського періоду, з особливою актуальністю постало питання про виникнення нових підходів до виховання. Корінним чином змінилось ставлення держави та народу до релігії.

Здавалося, технологія виховання радянського періоду мала бути замінена передусім на технології релігійного (конфесійного) виховання з їх орієнтацією на вічні цінності, а також на інші інноваційні технології.

На жаль, нової суспільної метатеchnології створити не вдалось, а в макротехнології швидко прижилась технологія економічного виховання.

Завдяки відсутності технології формування духовної культури, яка з'явилася пізніше, дуже швидко духовні цінності замінилися матеріальними – грошима.

Дослідження вчених доводять, що винні в цьому не лише науковці, педагоги, освітні заклади, які вчасно не зуміли запровадити нову виховну технологію замість технології комуністичного виховання. З'являються зовсім несподівані гіпотези для пояснення факту низької духовної культури суспільства.

Виходячи з того, що зараз прискореними темпами відбувається руйнування таких органічних традиційних цінностей, як патріотизм, релігія, сім'я, виникла гіпотеза про повернення до так званого "вторинного варварства", яке буде відрізнятися від первісного дикунства тільки тим, що це буде цинічне варварство розуму. До такого висновку дійшов ще в середині ХVІІІ ст. італійський філософ Дж. Віко, виходячи з циклічного розуміння історії. На думку Михайла Чугуєнка, автора книги "Україна, яка шокує", "навіть незброєним оком помітний відбиток племінного ладу на сучасній молодіжній

субкультури. Візьмімо, наприклад, клубні дискотеки та “глобальні вечорини” тінейджерів – хіба це не ті ж самі печерні збіговиська, на яких гуляв розмальований з ніг до голови первісний напівп? Хіба викрутаси, що лежать в основі сучасних танцювальних па, ці судомні рухи під гіпнотичний ритм афро-американської музики не нагадують шалені танці дикунів на зорі нашої історії?” [7].

Для формування ціннісних орієнтацій молодого покоління, відновлення втраченої духовності педагога, науковці розробляють нові технології виховання цінностей як майбутнього вчителя, так і школяра. На думку багатьох із них (О. Любар, Д. Федоренко та ін.), “сьогоднішній стан підготовки учительських кадрів є незадовільним”. “Значна частина педагогів у своїй роботі проявляє догматизм, втратила орієнтири, сповідує національний нігілізм... Не маючи конкретної мети і завдань свого розвитку вони (колективи вузів) здійснюють поточний випуск учителів вчорашнього дня, які не готові до проведення національно-патріотичного виховання молоді та державотворчої діяльності...” [3].

Одним зі шляхів подолання негативних явищ є запровадження технології виховання духовної культури молодого покоління, яка може використовуватись як у вищих педагогічних закладах освіти, так і у загальноосвітніх школах. На думку російського вченого Г. Селевко, “духовна культура особистості може розглядатися як здатність до засвоєння, реалізації і створення нових цінностей в практичній діяльності. Звідси два напрями такої здатності: засвоєння загальнолюдських цінностей особистістю і власна творча діяльність, орієнтована на створення нових цінностей” [5].

Необхідність запровадження такої технології – очевидна. Катастрофічно зростає злочинність; поширюються наркоманія, проституція; матеріальні цінності підміняють моральні; прагнення до комфортного життя витісняє бажання жити порядно. Посилення інтересу до інформаційно-комунікаційних технологій поєднується із втратою інтересу до класичної музики, мистецтва, літератури.

На думку розробників технології, духовна культура формується чотирма основними шляхами:

1. У процесі соціалізації: передача цінностей культури (традиції, обряди тощо).
2. У процесі індивідуалізації: самостійна авторська діяльність, саморозвиток.
3. Через вивчення основ наук.
4. Через засвоєння зразків культури (організація дозвілля, самоосвіта) [5].

Важливим етапом у процесі формування цінностей майбутнього вчителя є діагностика. На кафедрі педагогічної майстерності та освітніх технологій Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка розроблена комп’ютерна діагностика як особистих, так і професійних якостей особистості. Відповівши на комп’ютері на ряд запитань, студент має можливість не лише перевірити ступінь сформованості тих чи інших цінностей, а й отримати рекомендації щодо їх подальшого формування.

Висновки. Отже, аналіз наукових джерел та практичного досвіду з проблем виховних технологій та формування цінностей особистості дає підстави для таких висновків:

1. Технології виховання як складові освітніх та педагогічних технологій розвиваються значно повільніше, ніж технології навчання та інформаційно-комунікаційні технології.

2. Тривалий час (від 1957 року, коли освітні технології було впроваджено у педагогічну науку України, до 1985 року) у вищих педагогічних навчальних закладах єдиною універсальною метатеchnологією залишалась технологія комуністичного виховання радянського періоду.

3. Виховна технологія зазнає масового впровадження і стає результативною, якщо водночас є суспільною, підтримується державою та політичними партіями.

Отже, формування духовних цінностей особистості залежить від спільних зусиль не тільки закладів освіти, а й держави.

4. Одним із провідних завдань у справі виховання цінностей є створення потужної системи діагностики із комп’ютерною підтримкою.

1. Вишневецький О.І. *Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів.* – Дрогобич: Коло, 2003. – 528 с.

2. Иванова Т.В. *Культурологическая подготовка будущего учителя: Монография.* – К.: ЦВП, 2005. – 282 с.

3. Любар О.О., Федоренко Д.Т. *Розвиток вищої педагогічної освіти України в ХХІ столітті. Концепція /Рідна школа.* – 1994. – № 7. – С. 75 – 79.

4. Підласий І.П. *Технологія виховання з комп’ютерною підтримкою /Рідна школа.* – 1993. – № 1. – С. 7 – 9.

5. Селевко Г.К. *Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. – Т.2.* – М.: НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с.

АКСІОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ ВИБОРУ В УМОВАХ ЕКСПАНСІЇ МАСОВОЇ СВІДОМОСТІ

6. Смолюк І.О. *Розвиток педагогічних технологій у вищих закладах освіти України (теорія і практика). Автореф. дис. на здобут. вчен. ступ. докт. пед. наук.* – К., Ін-т. педагогіки АПН України, 1999. – 35 с.

7. Чугуєнко М. *Україна, яка шокує.* – Харків: “Клуб сімейного дозвілля”, 2005. – 351 с.

8. Шкіль М.І. *Майбутн ім учителям – високу кваліфікацію /Радянська школа.* – 1976. – №2. – С. 28 – 29.

Анна Отіна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціології і політології
Віра Єшина, кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології і політології
Донецького національного технічного університету

АКСІОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ ВИБОРУ В УМОВАХ ЕКСПАНСІЇ МАСОВОЇ СВІДОМОСТІ

У статті аналізується особливий тип існування масової культури через експансію стереотипно інтерпретованої квазікультурної продукції, яка має на меті усереднення соціокультурних показників суспільної та індивідуальної свідомості. Це досягається завдяки продукуванню особливих експресивних засобів, які здатні руйнувати соціальні механізми елітарної культури.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство виявляє у собі складний простір взаємодії культурних напластувань, що визначаються термінами “елітарне”, “масове”, “народне”. Вони породжують власні, зумовлені особистими цілями, засоби виробництва й оновлення, принципи функціонування творців та їх культурної продукції у повсякденному (“життєвому”) світі, у зіп’якненні з соціально-політичною реальністю і саме так знаходять свою мову, свої символи та знаки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процесу взаємодій елітарної та масової культур присвячені твори відомих культурологів ХХ ст., іспанця Х. Ортега-і-Гассета [1] і голландського мислителя Й. Хайзінги [2], які аналізують антагоністичне протистояння еліти та маси, елітарної та масової складових культури суспільства. Усвідомлення актуальності даної проблематики спонукало багатьох сучасних авторів, таких, як М. Веллер, Ю. Лотман, М. Черняк, А. Флер та ін., продовжувати дослідження у цьому напрямку.

Метою статті є виявлення взаємозв’язку експансивного спрямування масової культури та особливого типу її семіотичної експресивності, що відповідним чином пов’язано з притаманними цій культурі способами формування масової свідомості. Згідно з поставленим завданням, найбільш прийнятним може вважатися саме те розуміння елітарної та масової культури, яке запропонував Х. Ортега-і-Гассет, хоча воно відрізняється від сучасного тлумачення цих понять.

Виклад основного матеріалу. Слід навести приклади такого визначення масової культури, які

поширені зараз у науковій літературі (мовою оригіналу). “Массовая культура – понятие, охватывающее многообразные и разнородные явления культуры ХХ в., получившие распространение в связи с научно-технической революцией. Постоянным обновлением коммуникативных и репродуктивных систем (массовая пресса и книгоиздание, аудио- и видеозапись, радио и телевидение, ксерография, телекс и телефакс, спутниковая связь, компьютерная технология), глобальным характером информационного обмена” [3]. Вочевидь, у такому сенсі масова культура – це лише надзвичайна, порівняно з іншими часами, у своїй поширеності і динамічності система розповсюдження, так би мовити, анонімних “явищ культури”. Аксиологічна нейтральність трактування масової культури поєднується з логічним акцентом на формі та засобах культурної трансляції.

Значно ширший підхід, з посиланням на соціальну природу і суспільні функції масової культури, знаходимо в іншому визначенні (мовою оригіналу). “Массовая культура – специфическое межсословное и интернациональное явление культуры ХХ в., отражающее радикальные изменения в социальной стратификации сообществ второй половины нашего столетия, новые технические возможности по трансляции культуры, существенную деградацию регулятивных возможностей обыденной культуры традиционного типа, новый инструментарий по социализации и инкультурации личности, а также социального управления ею, новый уровень